

Åldersbestämning av skedstork

ALEXANDER HELLQUIST

På eftermiddagen den 10:e maj 2000 rastade en skedstork norr om hamnvägen i Skanör. Jag noterade långa gula plymer och ett ilsket rött öga, antog att fågeln var adult och tänkte inte mer på det. Eftersom fågeln var färgmärkt riktades uppmärksamheten istället mot de grillspettsliknande benen. Lagom till dess att larmade fågelskådare hade anlänt till platsen tittade dock en kolsvart vingpets fram. Det var en 2k-fågel. Efter att ha blivit välförtjänt utskrattad korrigerade jag mitt föregående larm från adult till subadult, men var fortfarande något konfunderad.

När svaret angående färgmärkningen kom från RC klarnade det: fågeln var märkt som bounge i norra Holland på Terschelling, en av de Frisiska öarna, 1998, och var alltså 2 år gammal (3k). Efter att denna kunskapslucka angående åldersbestämning av skedstorkar blev tydlig har jag forskat lite i saken. Dels har jag tittat på skinn i Tring och Köpenhamn, och dels på levande fåglar på Schiermonnikoog, en annan Frisisk ö. Där färgmärks en stor del av boungearna i kolonin, vilket gör att åldern på de återvändande ortstrogna äldre fåglarna är känd. Med andra ord en utmärkt plats för att träna åldersbestämning med "facit" till hands. Baserat på dessa studier föl-

jer här en liten redogörelse för de viktigaste ålderskaraktärerna.

1k höst – 2k vår

1k-fåglar på hösten är lätt igenkännbara på helt fläskfärgad näbb, och utbredd svart teckning på vingpetsarna. De 2-5 yttersta handpennorna har nästan helmörka ytterfan och utbredd teckning på innerfanen. Oftast har även de inre handpennorna svarta spetsar av varierande storlek. Handpennespolarna är svarta. Också de yttre armpennorna och tertialerna har svarta spolar och ibland små spet-

Bild 1. Nyligen flygg 1k-fågel, Holland, juni. Notera att fågeln saknar synlig svart teckning på de sju inre handpennorna, men har desto mer på de yttersta. Detta visar hurstorden individuella variationen kan vara. Foto: Alexander Hellquist.

Bild 2. 1k, 1/9. Notera den utbredda svarta teckningen på de tre yttersta handpennorna.

Bild 3. 2k, 10/8. Aktiv ruggning. De tre yttre handpennorna tillhör den första generationens fjädrar, och har utbredd mörk teckning (längs skaftet, något otypiskt). Den andra generationens fjädrar har begränsade svarta spetsar.

Bild 4. 2k höst (datum okänt). Näbben passar bra in på 2k höst-3k vår, med ganska utbredd gul spets och dåligt utvecklad vattring. Foto: Alexander Hellquist ©NHM, Tring.

sar. Samma sak gäller de yttre handtäckarna. Benfärgen varierar från gråskär till gråmele-rad. I många fågelböcker är ungfåglar avbildade med fläskfärgade ben, men enligt min erfarenhet hör detta till undantagen. Irisen är dovt brunröd. Den första fjäderdräkten saknar helt gula inslag, och tycks ibland mer gråsjaskig än hos äldre fåglar.

Dräktutvecklingen hos 2k-fåglar på våren varierar mycket. Tidigt kläckta individer ruggar troligen mer under sin första vinter, och anlägger en mer adultlik dräkt tidigare. Hur fågeln mår spelar också stor roll för hur dräkten utvecklas; fåglar i dålig kondition kan se väldigt juvenila ut även på våren. Även i god kondition saknar 2k-fåglar alltid långa plymer, till skillnad från äldre fåglar. De flesta uppvisar en liten tofs (likt den hos vissa gamla fåglar i icke häckningsdräkt). 2k-fåglar saknar likaså alltid gult bröstband på våren, men de kan ha gula partier i ansiktet runt näbbasen, likt äldre fåglar. Strupsäcken är intensivt gul, men aldrig med

rödorange inramning, vilket äldre fåglar kan uppvisa. Under det första levnadsåret gulnar skedstorkars näbb och mörknar successivt från basen. De flesta 2k-fåglar på våren har en stor gulskär ytterdel och en mer eller mindre grå näbbas. Hos många är hela näbben gulaktig åtminstone in i maj. Under sommaren blir näbben alltmer adultlik, men fortfarande med mer utbrett gul spets och en grå bas som saknar äldre fåglars svarta vågmönster. Den nakna huden på tygeln är ofta ljusgråaktig, ej svart som hos äldre fåglar. Benen är fortfarande klart gråare än gamla fåglars. Irisfärgen är mer dovt brunaktig än hos 3k och äldre, men för att konstatera detta krävs närhåll och helst medsol (i mulet väder är irisfärgen mycket svårbedömd). På våren har 2k-fåglar fortfarande juvenila vingpennor med utbredd svarta teckning.

2k höst – 3k vår

Under skedstorkars andra höst ruggas vingpennorna för första gången (eller rättare: från sensommar till vintern – det exakta ruggningsschemat är inte klarlagt, den individuella variationen tycks vara ganska stor). Andra generationens fjädrar varierar mycket i utseende. De inre handpennorna (som ruggas först) kan vara snarlika den första generationens pennor, men ofta saknas den svarta spetsen på de 3-5 innersta, som endast uppvisar en svart spole eller är helvita. De yttre handpennorna saknar oftast helsvart ytter-

fan. De har då endast svarta spetsar, som varierar i storlek. Armpennorna brukar vara helvita, men de yttersta kan ha svarta spolar. Handtäckarna brukar uppvisa svarta spolar eller små spetsar. I sällsynta fall är den andra generationens samtliga vingpennor helt eller nästan helt vita (kanske på 5-10 % av de färdigruggade fåglarna, men det undersökta materialet är för litet för att säga något säkert). I fält är också små svarta spetsar och/eller spolar svåra att se – pennorna ser helvita ut.

Generellt liknar 3k-fåglar på våren mycket äldre fåglar, och har de begränsat eller inget svart på vingen kan de vara omöjliga att säkert åldersbestämma. De flesta går dock att plocka ut. De saknar vanligen gult bröstband, men undantagsvis kan de ha ett mycket svagt. Det är viktigt att komma ihåg att även äldre fåglar sällsynt kan sakna bröstband under häckningstiden på grund av dålig kondition. 3k-fåglar har nästan alltid en plym på våren, vanligen kort och vit men ibland lång och gul likt gamla fåglar. Den gula strupsäcken kan ha intensivt rödorange inramning under häckningstiden, likt äldre fåglar. Näbbteckningen

Bild 5. 2k-fågel, England, 11 juli. En lättbestämd individ. Notera de utbredda svarta teckningarna på handpennorna (mer än normalt på de inre), den yttersta och de två innersta armpennorna, samt på handtäckarna. På bilden ses också ljusgrå näbbas och tygel, samt ett dovt brunaktigt öga. Foto: © Paul Hackett.

tangerar den hos gamla fåglar. Många 3k-fåglar har en svagt skär ton i det gula och/eller påfallande mycket ljust på spetsen, men teckningen kan inte användas som annat än en indikation på åldern. Tygeln är mörk på våren och sommaren. Benfärgen är fortfarande något gråare än hos gamla, men det är troligen svårbedömt på ensamma fåglar (i vatten ter sig benen glänsande svarta, likt adulta fåglars). Irisen är ilsket röd, som hos gamla.

3k höst – 4k vår

Under hösten ruggar de flesta 3k-fåglar in helvita handpennor. Ett fåtal, kanske 10 %, be-

håller mycket små svarta spetsar på de yttre handpennorna, och något fler har svarta spolar, vilka dock är mycket svåra att se i fält.

På våren är sannolikheten mycket stor att en fågel med tydligt gult bröstband, långa gula plymer, adultlik näbb, kolsvarta ben, röd iris och någon svart spole på de yttre handpennorna är 4k. Det går dock inte att säga säkert. I Holland finns det observationer av ett fåtal 5k-fåglar med svart teckning på vingspetsarna, liksom av en 6k-fågel. Bröstbandet och plymens utseende hos 4k+ fåglar varierar med konditionen. Någon skillnad mellan könen finns inte i dräkten (den bästa karaktären är istället hanarnas längre näbb, tydligt vid direkt jämförelse med honor). Näbbteckningen varierar mycket individuellt (och kan användas som ett fingeravtryck för att känna igen enskilda fåglar).

Sammanfattningsvis kan närmare 100 % av 2k-fågarna åldersbestämmas i fält under häckningstiden om de ses bra, och troligen de flesta, kanske 80-90 %, av 3k-fågarna. Utanför häckningstid är skedstorkar svårare att åldersbestämma, men de pålitliga karaktärerna (iris- och benfärg, i kombination med "rätt" näbb- och vingteckning) är användbara året om.

Bild 6. 3k, 11/5 (samma som på bild 20). Näbben lik adult, men med större ljus spets än genomsnittet 4k+ fåglar. Den svarta vattringen är något dåligt utvecklad.

Bild 7. 3k, 11/5. Mängden svart på handpennorna ganska typisk för en 3k. Notera att handpennorna trots att de tillhör samma generation har en kontrast mellan inre, tidigare ruggade, pennor och de mörkare yttre. De 6 yttre handpennorna har svarta teckningar, troligen mer än vad 4k kan uppvisa. Foto: Alexander Hellquist ©NHM, Tring.

Fram till och med år 2000 hade 42 skedstorksfynd av sammanlagt 67 fåglar gjorts i Sverige. 31 av dessa är åldersbestämda. De utgörs av 10 1k-fåglar (i september-november), 19 adulta fåglar (i april, maj, juni, augusti och oktober, flest på våren) 1 2k-fågel (i april) och en 3k-fågel (Falsterbofågeln i maj).

Andelen subadulta fåglar är alltså mycket låg, vilket inte är konstigt då de flesta fåglar inte återvänder till häckningsplatsen förrän som 4k. Undersökningar från Holland visar att mindre än 5 % av 2k-fågeln återvänder, och något fler, ca 8 %, av 3k-fågeln. 2k-fåglar häckar aldrig även om de kan bilda par, rapporter om ruvande fåglar (hanar) avser troligen resultat av så kallade EPCs, extra pair copulations (äggerna är alltså befruktade av en annan, äldre hane). Dock kan både 2k och, framför allt, 3k-fåglar flytta norrut på våren även om de inte är könsmogna.

På grund av sin likhet med gamla fåglar tror jag att 3k-fåglar kan vara förbisedda i Sverige. Kunskapen om hur man åldersbestämmer skedstork är nog ganska begränsad, vilket är föga förvånande då inget finns publicerat på området, varken i handböckerna eller i HBW och BWP (i det senare verket sägs det dock att

3k+ fåglar kan behålla svarta teckningar på vingspetsarna).

Som kuriosita kan nämnas att den välavlästa Näsetfågeln, med det vackra namnet NLA 8041598 (ringnumret), under sin första höst flyttade från Holland genom Frankrike ner till Oveido i Spanien, där den övervintrade.

Under fågelns 1:a sommar rapporterades den från Somme och Seine Maritime i Frankrike. Den andra vintern tillbringades i Cantabrien, Spanien, och därefter gjorde fågelns en visit i Somme igen i april innan den dök upp i Skanör den 10:e maj. På morgonen dagen därpå sågs den kortvarigt på Nabben. Däri-

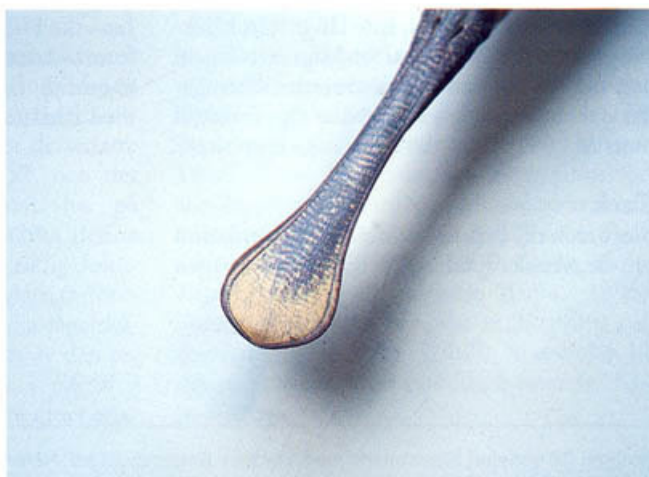

Bild 8. 3k, 25/11 (samma som på bild 28). Näbben med något större ljus spets en normalt för en 4k+, men med utvecklad vattring ända ner till det gula.

Bild 9. 3k, 25/11. Nästan klar med ruggningen. Den yttersta, slitna, pennan tillhör den 2:a generationen. De fyra handpennorna innanför denna har svarta spolstreck, typiska för de 4k-fåglar som har svart på vingen. Foto: Alexander Hellquist ©NHM, Tring.

Tabell 1. De viktigaste ålderskaraktärerna (gäller typiska individer).

Ålder	Plym	Bröstband	Näbb	Benfärg	Irisfärg	Vingteckning
1k höst	Nej	Nej	Fläskfärgad	(Skär)grå	Brunröd	Mycket svart
2k vår	Ibland	Nej	Stor gulskär ytterdel, grå bas	Grå ytterdel, grå bas	(Brun)röd	Mycket svart
3k vår	Oftast kort och vit	Nej (sällsynt svagt)	Oftast lite mer gult än hos 4k+	Mörkgrå	Ilsket röd	Oftast lite svart
4k+ vår	Lång gul	Ja	Varierar, men begränsat gult	Svart	Ilsket röd	Inget svart (4k kan ha lite)

från drog den till Fehmarn i Nordtyskland, där den sågs den 16:e. Under september finns rapporter från Holland, inte långt från kläckningsplatsen (där det är möjligt att fågeln översomrade). Den tredje vintern tillbringades också i Cantabrien, där den sågs fram till mars år 2001. Efter det finns inga rapporter.

Tack

Stort tack till Erik Hirschfeld för information om de svenska fynden, till Björn Malmhagen

och Otto Overdijk för värdefulla kommentarer på manus, till Nigel Blake, Paul Hackett, Jan-Åke Hillarp och Stephen Blain för lån av foton, samt sist men inte minst till Otto Overdijk (igen) för information och hjälp med fältstudierna i Holland.

ALEXANDER HELLQUIST

2k-fågel (till vänster) tillsammans med 3k-fågel, England, 29 juli. Notera 2k-fågeln's gråare näbbas, tygel och ben. Foto: © Nigel Blake.

